

УДК [351.863 (477):351.84] (043.3)
DOI: 10.31732/2663-2209-2022-70-38-43

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анжела Рижкова¹

¹Аспірант кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук та економічної безпеки Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна, e-mail.: angela.ryzhkova47122@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6937-0355>

STRATEGIC DIRECTIONS OF DETINIZATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF STRENGTHENING THE FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

Angela Ryzhkova¹

¹Postgraduate student of the Department of Social-Behavioral, Humanitarian Sciences and Economic Security of the Institute of Management, Psychology and Security of the Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail: angela.ryzhkova47122@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6937-0355>

Анотація. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів та прикладних засад визначення стратегічних напрямків детінізації економіки України в контексті зміцнення фінансової безпеки держави. Посилення впливу дестабілізуючих чинників розвитку економіки й суспільства в Україні, що поглиблено факторами військового характеру внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, інтенсифікувало процеси тінізації економіки країни та активізацію деструктивних явищ соціально-економічного характеру. Найбільш істотною негативною впливу внаслідок зазначених тенденцій зазнала фінансова сфера країни, що проявилось у зниженні рівня її фінансової безпеки на фоні зростання обсягів тіньового сектора економіки. Зазначене створює передумови для пошуку ефективних методів і способів протидії кризовим явищам та формування дієвого механізму детінізації економіки України в контексті зміцнення її фінансової безпеки. У статті досліджено основні наукові підходи до визначення сутності понять «детінізація економіки» та «фінансова безпека держави», виокремлено їх місце в системі національної економічної безпеки та встановлено взаємозгодженість та взаємовплив. Здійснено аналітичні розрахунки щодо виявлення стану та тенденцій зміни інтегрального показника рівня тінізації економіки та рівня фінансової безпеки держави за період з 2010 р. до 2022 р. З'ясовано, що в Україні зміцнення фінансової безпеки спостерігається в період зниження рівня тінізації економіки. Виокремлено основні найбільш вагомні проблеми детінізації економіки України та забезпечення фінансової безпеки держави. Обґрунтовано нагальну необхідність формування комплексу заходів щодо детінізації економіки України з акцентом на стратегічну перспективу їх реалізації в контексті зміцнення фінансової безпеки держави та повоєнного відновлення економіки.

Ключові слова: тінізація економіки, фінансова безпека, інтегральний показник рівня тіньової економіки, фінансова система, детінізація економіки.

Формули 0; рис. 2; табл. 0; бібл. 12

Abstract. The purpose of the article is to study the theoretical aspects and applied principles of determining the strategic directions of detinization of the economy of Ukraine in the context of strengthening the financial security of the state. The strengthening of the influence of destabilizing factors in the development of the economy and society in Ukraine, deepened by factors of a military nature as a result of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, intensified the shadowing of the country's economy and the activation of destructive socio-economic phenomena. As a result of these trends, the financial sphere of the country suffered the most significant negative impact, which was manifested in a decrease in the level of its financial security against the background of the growth of the shadow sector of the economy. The aforementioned creates prerequisites for finding effective methods and ways of countering crisis phenomena and forming an effective mechanism for the detinization of Ukraine's economy in the context of strengthening its financial security. The article examines the main scientific approaches to defining the essence of the concepts "detinization of the economy" and "financial security of the state", identifies their place in the system of national economic security, and establishes mutual coherence and mutual influence. Analytical calculations were carried out to identify the state and trends of changes in the integral indicator of the level of shadow economy and the level of financial security of the state for the period from 2010 to 2022. It was found that in Ukraine, the strengthening of financial security is observed during the period of the decrease in the level of the shadow economy. The main and most important problems of detinization of the economy of Ukraine and ensuring the financial security of the state are highlighted. The urgent need to form a set of measures to detinize the economy of Ukraine with an emphasis on the strategic perspective of their

implementation in the context of strengthening the state's financial security and post-war economic recovery is substantiated.

Keywords: *shadowization of the economy, financial security, integral indicator of the level of the shadow economy, financial system, detinization of the economy.*

Formulas 0; Fig. 2; table 0; bibl. 12

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової фінансово-економічної системи характеризується недосконалістю й незавершеністю формування системи світового порядку, внаслідок чого істотно загострюються ризики, загрози й виклики глобальної економіки та змінюються процеси мегарегіоналізації, геополітизації та регіоналізації. Як наслідок, структурні деформації призводять до диспропорцій розвитку національних економік, найбільш вразливими до яких є ті, що сформовані у країнах із низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Україна не є винятком, про що свідчать вагомі негативні тенденції, що спостерігаються в умовах сучасності, зокрема зростання рівня тінізації економічної діяльності, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом та поглиблення фінансової нестабільності в країні. При цьому, масштаби тінізації національної економіки набули критичних значень та потребують негайного вирішення проблем зниження рівня тіншової економіки в країні, адже вони спричиняють зниження рівня її фінансової безпеки. Стає очевидним, що на даному етапі вкрай важливим виявляється необхідність розроблення комплексу заходів щодо детінізації національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання пошуку методів і способів детінізації економіки України та дослідження методів забезпечення її фінансової безпеки неодноразово стають предметом активних наукових дискусій та знаходять своє відображення в низці практичних розробок й рекомендацій. Зокрема, О. Власюк [1, с. 12] детінізацію економіки вважає одним із напрямів забезпечення фінансової компоненти економічної безпеки держави. При цьому, науковець акцентує значну увагу на необхідності врахування чинників

формування стану геоекономічної, геополітичної та геостратегічної ситуації у світовому масштабі при розробленні заходів протидії тінізаційним процесам. Більше того, О. Власюк наполягає на визначенні стратегічних орієнтирів таких детінізаційних заходів, адже вести боротьбу із тіншовою економічною діяльністю у короткостроковому періоді немає змісту, зважаючи на транснаціональний характер даного деструктивного явища.

Досліджуючи проблеми детінізації економіки України М. Вінічук та Н. Наконечна [2, с. 24–25] встановили, що підвищення рівня тіншової економіки в країні та, водночас, зниження рівня її фінансової безпеки провокують одні і ті ж чинники, що впливають на посилення фінансової залежності від кредиторів, нестабільність грошово-кредитної й фінансової політик, а також політичні фактори й недосконале законодавче забезпечення функціонування фінансової сфери.

Більше того, М. Бліхар, Л. Савченко та ін. [3] власними науковими дослідженнями емпіричного характеру доводять, що зростання тінізації економіки країни призводить до поглиблення макроекономічної нестабільності та сповільнення темпів соціально-економічного розвитку. Водночас, науковці встановили, що заходи щодо детінізації економіки сприятливо впливають на формування й реалізацію антилегалізаційної політики держави, адже вважають, що детінізація являється ефективним інструментом протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, яка, як стверджують Я. Пушак та М. Вінічук [4], істотно впливає на забезпечення фінансової стабільності в країні та знижує рівень соціальної напруженості в суспільстві.

В іншому дослідженні В. Бліхар, М. Вінічук та А. Рижкова [5] пропонують основні напрями детінізації економіки України, серед найбільш вагомих із яких вважають: (1) необхідність удосконалення методичного інструментарію оцінювання рівня тіньової економіки в країні; (2) удосконалення принципів розрахунку податкового навантаження й зниження податкового тиску на суб'єкти господарювання; (3) підвищення ефективності грошово-кредитної політики та (4) посилення вітчизняного законодавства в частині посилення відповідальності за ведення господарської діяльності в тіньовому секторі економіки.

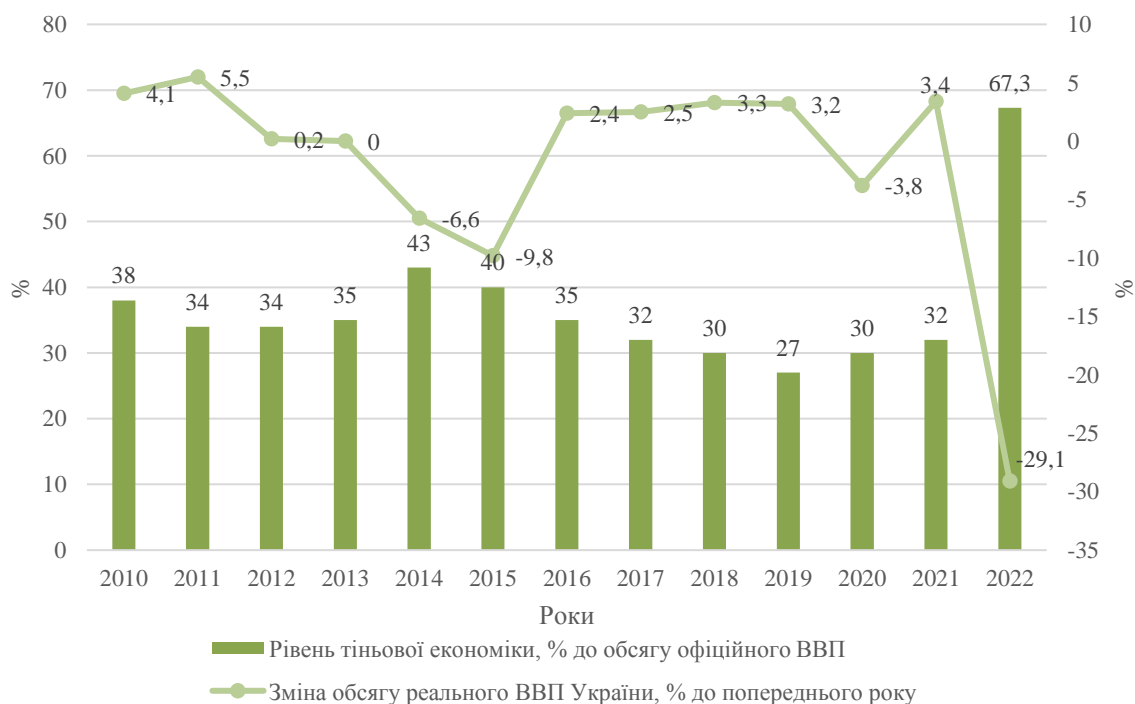
Однак, не заперечуючи вагомого наукового доробку щодо дослідження стратегічних напрямків детінізації економіки України в контексті зміцнення фінансової безпеки держави, бажаного результату досі не вдалося досягнути, що потребує проведення подальших наукових розвідок в зазначеному керунку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів та прикладних засад визначення

стратегічних напрямків детінізації економіки України в контексті зміцнення фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростаючі масштаби тінізації економіки України та поява нових схем ведення економічної діяльності поза офіційним сектором обумовлюють необхідність активізації процесу протидії даному деструктивному явищу. Очевидно, що зазначені проблеми особливо поглибилися в період повномасштабної війни росії проти України, що набуло якісно нового значення, а існуючі заходи детінізації виявляються недієвими та неефективними.

Оцінюючи стан та тенденції зміни рівня тіньової економіки України впродовж 2010–2022 рр. (рис. 1) варто зазначити, що в аналізованому періоді відсутні стійкі тенденції до зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки. Зокрема, відмічається посилення тінізації національної економіки в той час, коли в країні загострюються соціально-економічні та суспільно-політичні кризи.

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника рівня тіньової економіки України та зміни обсягу реального ВВП у 2010–2022 рр., %

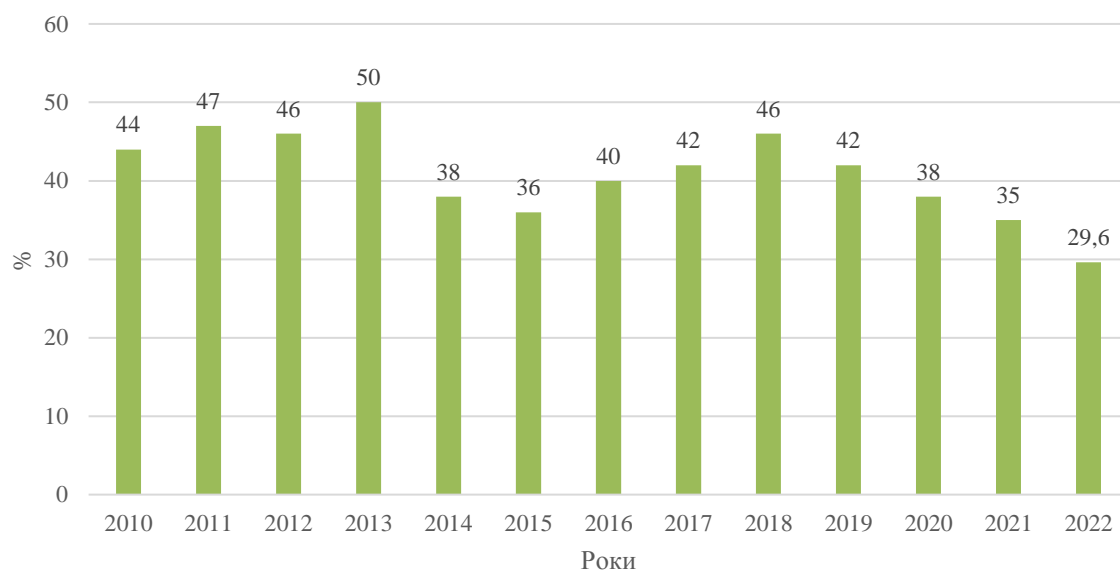
Джерело: складено за: [6, с. 2; 7, с. 2; 8]

При цьому, варто виділити декілька таких кризових періодів: 2013–2015 рр. – Революція Гідності та поглиблення політичної нестабільності, переформатування влади, анексія Автономної Республіки Крим та початок гібридної війни Росії проти України; 2020–2021 рр. – поширення пандемії COVID-19, запровадження значних карантинних обмежень, що торкнулися суб'єктів господарювання та вплинули на ведення їх фінансово-господарської діяльності; 2022 р – період повномасштабного воєнного вторгнення росії на територію України, що супроводжується масштабними руйнуваннями, знищенням інфраструктури, людських ресурсів та обмеженням доступу української сторони до значних територій країни.

Водночас, на фоні зростання рівня тінізації економіки спостерігається різке

падіння реального ВВП країни до 0 у 2013 р. до –6,6 % у 2014 р., до –9,8 % у 2015 р., до –3,8 % у 2020 р. та до –29,1 % у 2022 р.

Очевидно, що обсяги реального ВВП є одним із найбільш вагомих індикаторів, що визначають фінансову стабільність в країні та рівень безпеки фінансової системи. Якщо проаналізувати стан та тенденції зміни рівня фінансової безпеки України за аналогічний період 2010–2022 рр. (рис. 2), то можна побачити, що він знижувався в період зростання рівня тіньової економіки в країні, що доводить їх пряму залежність та взаємообумовленість. Зокрема, у 2014 – 2015 рр. рівень фінансової безпеки знизився до позначки у 38 % та 36 % відповідно. В подальшому, різке зниження із 42 % до 38 % рівня фінансової безпеки держави зафіксовано у 2020 р. та критично низьке до 29,6 % в умовах 2022 р.

Рис. 2. Стан та динаміка зміни рівня фінансової безпеки України у 2010–2022 рр., %

Джерело: складено за: [9–12]

Безумовним фактом виявляється необхідність формування комплексу заходів детінізації економіки України, які пропонуємо визначити в наступному порядку [5]:

1) удосконалення методичного інструментарію оцінювання рівня тіньової економіки шляхом моніторингу та врахування показників тіньових економічних відносин, що здійснюються на

тимчасово окупованих територіях України та за її межами, а також удосконалення інструментарію оцінювання за компонентами тіньового сектора;

2) формування оптимальної системи оподаткування, удосконалення принципів розрахунку податкового навантаження, суттєве послаблення податкового тиску на суб'єкти малого й середнього бізнесу;

3) удосконалення обліково-аналітичних процедур щодо доходів і витрат суб'єктів господарювання з метою створення сприятливих умов для добровільної сплати податків, спрощення процедур звітності й декларативності;

4) забезпечення публічності й прозорості операцій з державними ресурсами, раціональності й оптимальності розподілу фінансових ресурсів, публічності інформації про рух таких ресурсів та посилення відповідальності посадових осіб за неправомірні дії щодо таких ресурсів;

5) підвищення ефективності грошово-кредитної політики, посилення регулятивного впливу на неї НБУ, послаблення залежності внутрішнього грошового обігу від дисбалансів та шоків зовнішнього середовища;

б) удосконалення чинного національного законодавства в частині посилення організаційно-правових засад запобігання та протидії тіньовій економічній діяльності, посилення кримінальної відповідальності за злочинні протиправні діяння у фінансовій сфері.

Запропоновані заходи, які враховують особливості функціонування національної економіки й фінансової системи в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану, дозволять знизити рівень тіньової економіки в країні та забезпечити оптимальні параметри фінансової безпеки держави.

References:

1. Vlasyuk O.S. (2016). National security of Ukraine: evolution of domestic policy problems: selected scientific works. K.: NISD, 528 p. (in Ukraine).
2. Vinichuk M.V., Nakonechna N.V. (2017). Economic security of the state: socio-economic dimension: study guide. Lviv: Liga-Press, 322 p. (in Ukraine).
3. Blikhar M.M., Savchenko L.A., Komarnytska I.I., Vinichuk M.V. (2019). Strategic orientaries of legalization of the economy of Ukraine: economic and legal aspects. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 2 (29). 534 c. C. 101–112. URL: <http://doi.org/10.18371/fcapter.v2i29.171850>. (in English).
4. Pushak Ya. Ya. Vinichuk M.V. (2017). The level of Ukraine's shadow economy and its impact on the social component of the state's economic security. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: economic*

Висновки. Таким чином, проведені дослідження стратегічних напрямків детінізації економіки України в контексті зміцнення фінансової безпеки держави дають підстави для висновку, що на сучасному етапі державотворення України, яка перебуває в умовах війни з російською федерацією істотно загострилися проблеми формування комплексу дієвих заходів протидії тінізаційним процесам, що спостерігаються в національній економіці. Виявлено, що тіньова економіка та фінансова безпека держави як окремі економічні явища, тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені. Встановлено, що зростання рівня тіньової економіки в Україні відбувається в період посилення соціально-економічної та суспільно-політичної криз та провокує значне зниження рівня фінансової безпеки держави. З'ясовано критичне зростання рівня тіньової економіки в умовах 2022 р. до 67,3 % офіційного ВВП та зниження рівня фінансової безпеки в даному періоді до 29,6 %, що обумовлено посиленням впливу вагомих дестабілізуючих чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, в тому числі й чинників воєнного характеру. З метою нівелювання негативного впливу та кризових станів запропоновано низку заходів щодо проведення детінізації економіки України, які передбачають комплексний підхід та їх реалізацію в стратегічній перспективі.

5. Blikhar V.S., Vinichuk M.V., Ryzhkova A.A. Institutional Foundations of de-Shadowing the Economy of Ukraine in the National Financial Security System. *Social and Legal Studios*. 2022. Vol. 5, № 2. P. 68–76. DOI: 10.32518/2617-4162-2022-5-68-76. (in English).
6. General trends of the shadow economy in January-September 2021: analytical note. Kyiv: Ministry of Economy of Ukraine, 2021. 14 p. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>. (in Ukraine).
7. Shadow economy. General trends of 2021: analytical note. Kyiv: Ministry of Economy of Ukraine, 2021. 12 p. <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f->

50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki. (in Ukraine).

8. Schneider F. New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022. *International Economics and Economic Policy*. 2022. URL: doi: 10.1007/s10368-022-00537-6. (in English).

9. Pyatnytska G.T., Fedulova I.V. (2020). Financial security of the country and the enterprise: definition, relationship and security risks. *Efficient economy*. №. 7. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8059>. (in Ukraine).

10. Request to the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2019), "The Level of Economic

Safety". URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien_iekonomichnoyi_biezpieki. (in English).

11. The level of economic security is integral and by individual components: email response to the request for access to public information from 07/08/2020 to the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. Ex. number 3032-06/43477-09 dated 07/14/2020. (in Ukraine).

12. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 11, 2021 "On the Strategy of the Economic Security of Ukraine for the period until 2025": Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021 No. 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>. (in Ukraine). (in Ukraine).